

Розділ 1

Ярема

Чорної ночі року 1843-го в курильні власного маєтку з вікнами в осінній голий сад конав шістдесятирічний Ярема Дорош — єдиний син славного полкового хорунжого Петра Дороша, хазяїн гайків, млинків, нивок, винокурень, сіл у Козелецькому, Остерському й Ніжинському повітах, двоповерхового кам'яного палацу в Чернігові та викоханої садиби в Дорошівці на Десні. Білорукий, наче зроду шаблі не тримав, кістлявий, дужий — хрипів на турецькій отоманці, устелений перським килимом, утрачав свідомість, приходив до тями, чіплявся очима за святі лики, нечутно ворухив устами, ніби питав спантеличено: «Уже й час?»

— Отче наш, спаси раба твого Ярему... — плакав біля отоманки сивовусий служка Дорошів Савко, витирав хазяїну мокре чоло, з острахом косував на Дорошеву дружину — сорокатрирічну пані Станіславу, суху від самотності й гордонців польку з сім'ї збіднілого шляхтича. До чоловіка не підходила, наче між ними провалля бездонне. Застигла біля столу, заставленого люльками з глини, порцеляни, гарбуза, груші, кукурудзяних качанів. Склала на грудях руки милосердно, а очі холодні, злі. Не зважала на лікаря з пімчурів, що той крапав

у чарку смердючу мікстуру для слабкого, тихо балабонив: «Бог дасть, підніметься пан Ярема...» Дивилася на чоловіка з несповістю, напружувала очі, в'їдалася поглядом у бліде лице його, наче намагалася вивідати потаємні Яремові думки, та марно — свічки перелякано тремтіли: згасали-плакали, ховали Яремові секрети, сіяли морок — от і край...

— Савко! Свічок неси! Та не сальних. Воскові бери, — кинула.

Покликала лікаря, веліла правду мовити.

— До схід сонця не доживе, — признався німець. — Хіба що химородниці Кривошиїху з її чаклунським зіллям гукнете. Хоч на день поверне живий дух вельмишановному пану Яремі... Бо ж, може бути, вам, милостива пані, який підпис від чоловіка потрібен... На заповіті чи іншому корисному на майбутнє документі.

— Не прийде клята ворожка на поміч, — прошепотіла Дорошівна.

Німець перехрестився по-нашому, байдуже глянув на безтямного чоловіка на отоманці:

— Батюшку б...

— По протоієрея з Козельця вже поїхали, — відказала пані Станіслава.

По півночі Ярема Петрів син Дорош раптом перестав хрипіти, задихав вільніше, очі стали ясними-дитячими. Тої ж миті несподіваний рвучкий вітер розігнав густі хмари — на небо місяць скочив, зірочки переморгуються. А на порозі Дорошевої садиби чорна тінь стала — Кривошиїха.

Ох, та баба страшна... Древня, темна, зморщена, а зуби чисті, міцні — усі до одного в роті. У Дорошівці перешіптувалися: від Сіркового коріння ворожчин рід. Бачить те, що оку людському недосяжне, чує те, що вухо людське почути не здатне, мертвяка оживити може, а сама не вмирає, бо не знайшла ще кому свої знання та силу передати. Скіє в землянці при лісі за версту від людей, чаклує над зіллям, а на поміч її кликати

чи хворих до неї везти марно. «Кому можу допомогти, до того сама йду», — усім одне відказує.

От і пришкандибала до Дорошів поночі. Носом повела...

— Не їла душа часнику, то й не пахнутиме, а тут — сморід грішний, — мовила Дорошисі в передпокої.

Посунула до курильні, наче точно знала — там Дорош із земним життям прощається. Ніхто зупинити не насмівився. Нема відчайдухів. Тільки переляканий Савко біг за ворожкою услід, кланявся, бубонів:

— Змилуйтеся, бабо Кривошиїхо! Урятуйте Ярему Петровича! Ще вчора верхи стрілою літали. А веселі ж були! А дужі! З Ніжина ми поверталися. На пасіку заїхали. Пан Ярема каву пили, люльку курили, одпочивали. Там і заночували. Уранці в Дорошівку в'їхали, Ярема Петрович на гніздо своє здалеку глянули, потьмяніли. У курильні замкнулися. «На самоті побути хочу», — сказали. Пані Станіслава до обіду не сідали, усе на нього чекали... Не втерпіли, зайшли до курильні, а Ярема Петрович на долівці хриплять...

Савко замовк на мить, на бабу зиркнув.

— Бабо, чуєте? Як хазяїн помруть, і мені не жити!

— Не жити, — Кривошиїха луною.

Увійшла до курильні, залишила ошелешеного Савка за дверима.

Слабкий Дорош лиш очима слідкував за тим, як худа темна баба стала біля отоманки, дістала з-за пазухи потріскану глиняну люльку, набила травною, розкурила, устромила йому в зуби.

— Листя і квіти тернові, — мовила сухим тріскучим голосом. — Кров очистять, а душу — ні... Куріть, пане Дороше. Викурите люльку, і все, чого перед смертю бажаєте, саме на язик полізе. Допоможу... Не такий ваш гріх страшний, щоби в помочі вам відмовити. Куріть...

...Що та клята баба знала? Мить тому Дорошеві й ворухнутися було несила, а люльку на вустах відчув, обхопив її тремтячою долонею, затягнувся, поплав... Чого йому перед смертю

бажати? Сонце побачити. І як тій ворожці пояснити, що сонце має ім'я, чорні брови, густі вії й такі сині очі, що душа плаче від щастя, варто лише їх згадати?

Рік тому на Покрову в козелецькому соборі Різдва Пресвятої Богородиці Ярема Дорош уперше побачив своє сонце. Приїхав із Дорошихою до храму вранці після всеношної — у церкві панянок повно. Ох, чув не раз старий Дорош ті покровські дівочі молитви чудні: «Свята мати, Покровонько, накрій мою головоньку хоч ганчіркою, аби не зостатися дівкою».

— Сонце ясне... — почув тихий шепіт за спиною.

Озираючись. Біля ікони Пресвятої Богородиці тендітна панночка в капелюшку «баволе», бурнусику й пишній спідниці, розшитій галунами, дивилася на Матір Божу, а молилася сонцю...

— Сонце ясне... Ти святе і чисте. Освітлюєш і гори, і доли. Освіти мене, рабу Божу Перпетую, перед панами, перед попами, перед царями, перед усім світом християнським...

Перпетуя — ікона Дорошева... Того ж дня в домі предводителя козелецького повітового дворянства зграйка панночок на чолі з хазяйською донькою Доллі розлилася буфетною, де гості перед обідом розважалися горілкою, кав'яром і устрицями. Доллі притисла до грудей розцяцькований альбом у коштовній шкіряній налітурці, вигукнула екзальтовано:

— У свято Покрови просимо щиросердних гостей залишити благі побажання в дівочих альбомах!

Гості бровами поворушили — бач, яких вольностей предводительська донька в Санкт-Петербурзі набралася! — та писати побажання в дівочі альбоми кинулися завзято. Дорош спостерігав за тим дійством із крісла в дальньому куті буфетної з чаркою французької горілки в руці, коли до нього наблизилася тендітна синьоока панночка, простягнула альбом:

— Чи не буде ваша ласка й мені в альбом написати...

Галуни на пишній спідниці... Голосок тремтить. Дорош глянув у ті очі й пропав. Терпляче дочекався гусячого пера, що воно переходило з рук у руки, поклав на покерний столик